Met je billen in het zand

Zien hoe de omgeving het spel van kinderen vormt

Elise Peters
in samenwerking met Dieuwke Hovinga

Met je billen in het zand

Zien hoe de omgeving het spel van kinderen vormt

COLOFON

Elise Peters in samenwerking met Dieuwke Hovinga
Met je billen in het zand: Zien hoe de omgeving het spel van kinderen vormt.

ISBN: 978-90-823541-1-9

Trefwoorden: spel/pedagogische observatie/fysieke omgeving/pedagogische ruimte/pedagogisch handelen/speelstroom/natuur/peuters/kleuters

Auteursrecht voorbehouden
© Lectoraat Natuur & Ontwikkeling Kind, Leiden 2016

Beeldmateriaal: CanStock, lectoraat Natuur & Ontwikkeling Kind, Jeannette Cramwinckel
Druk: BDU, Barneveld
Vormgeving: KlasseOntwerp, Utrecht

INHOUD

Voorwoord - Ga je mee? 5

Introductie - Waar kinderen zijn, wordt gespeeld 6

Hoofdstuk 1 - De spelbedoeling stuurt het pedagogisch handelen 10

Hoofdstuk 2 - Een spelomgeving zit vol vragen 18

Hoofdstuk 3 - Als de omgeving verandert, veranderen ook de vragen 24

Hoofdstuk 4 - Een spelomgeving is ingebed in een bredere beleving 32

Hoofdstuk 5 - Spelomgevingen hebben voor ieder kind een eigen vraag 40

Hoofdstuk 6 - Sommige omgevingen hebben een hele 'eigen' vraag 46

Hoofdstuk 7 - De speelstroom 54

Hoofdstuk 8 - De unieke bijdrage van natuur aan het spel van kinderen 60

Nawoord - Samen op ontdekkingstocht 66

VOORWOORD
Ga je mee?

We gaan er even voor zitten. We zakken met onze billen in het zand en kijken naar de spelende kinderen. Wij observeren terwijl zij spelen op het plein, op al die verschillende plekken en plaatsen waar kinderen hun spel maken: de struikenbosjes, de zandbak, het pleintje met fietsjes. En op al die plekken kijken wij mee. Door zorgvuldig naar het spel te kijken, krijgen we zicht op hoe de omgeving het spel van kinderen vormt.

En dat gaat iets betekenen voor ons als leerkrachten en pedagogisch medewerkers; we gaan ineens zien hoe rijk spel ontstaat en wat wij als volwassenen kunnen betekenen bij het kiezen en maken van rijke spelomgevingen. Bij het lezen van dit boek gaan we ontdekken dat wij daarin werk te doen hebben. Ik daag je uit: ga je mee?

Ik ben Elise Peters, onderwijspedagoog. Ik werk voor het lectoraat Natuur & Ontwikkeling Kind, waar mijn collega's en ik onderzoek doen naar de betekenis en het belang van natuur voor de ontwikkeling van kinderen. Ik neem je mee in mijn observaties.

INTRODUCTIE
Waar kinderen zijn, wordt gespeeld

Waar kinderen zijn, wordt gespeeld. Je ziet dit om je heen gebeuren. In de winkel, op het station en zelfs in de wachtruimte bij de dokter weten kinderen van het wachten nog een spel te maken.

Waar kinderen zijn, wordt gespeeld. Pedagogisch medewerkers en leerkrachten werken in een professionele omgeving met kinderen. De fysieke omgeving is speciaal voor de kinderen ingericht zodat het veilig en handzaam is, en de omgeving ontwikkelingsmogelijkheden biedt.

Waar kinderen zijn, wordt gespeeld. In dit boekje neem ik je mee naar kinderdagverblijf de Harlekijn in Utrecht. Daar heb ik het spel van de kinderen op verschillende speelplekken gefilmd. Vervolgens heb ik per speelplek de tijd genomen om per kind het spel van minuut tot minuut te beschrijven. Bij het observeren werd mij duidelijk hoe serieus spel is voor kinderen. Tegelijkertijd heb ik aan de observaties zoveel plezier beleefd. Het is erg leuk om te zien hoeveel moois kinderen ervaren in hun spel. De kinderen hebben mij aan het denken gezet. Ik werd uitgedaagd (opnieuw) antwoorden te vinden op vragen als: wat is de waarde van spel voor kinderen? Wanneer is spel waardevol? Hoe draagt de omgeving bij aan het spel van kinderen? En hoe kunnen wij als volwassenen bijdragen aan rijk kinderspel? Het heeft mij nieuwe inzichten gegeven in kinderen en hun spel. Ik ging zien hoe de fysieke omgeving invloed heeft op het kinderspel. Het grootste cadeau was dat het mij pedagogische handreikingen gaf om kinderen te begeleiden in hun spel. Dit wil ik graag met jullie delen.

De tekst is steeds als volgt opgebouwd:

ZIEN
Ik neem je mee in een stukje observatie.

DE PEDAGOGISCHE VONDST
Welke pedagogische vondst zit er in de observatie verborgen?

DE BETEKENIS
Wat is de betekenis van de vondst?

DE VRAAG
Wat betekent dit voor jouw pedagogisch handelen?

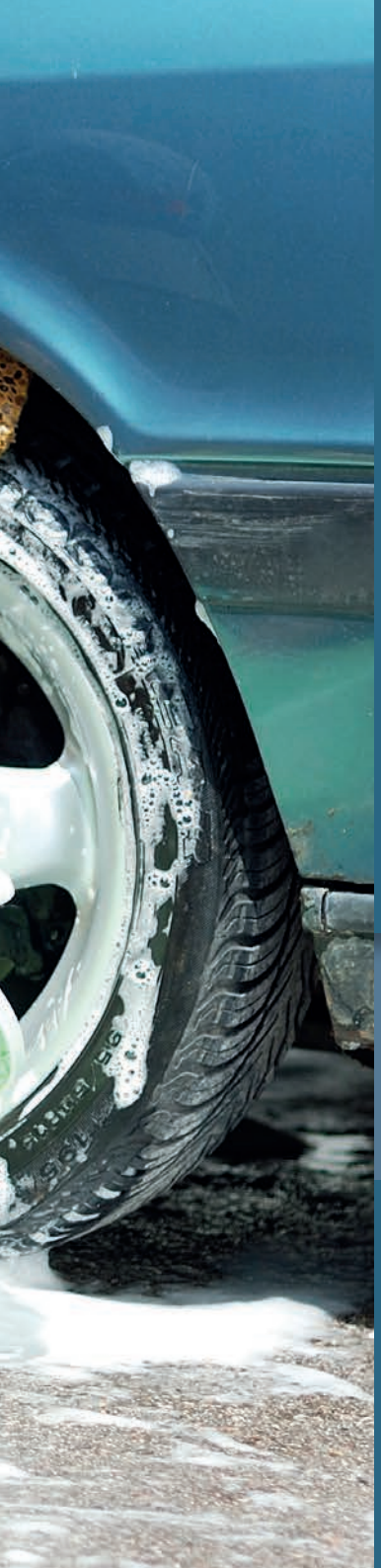

Zoals een kind...

Overal het spel in zien

HOOFDSTUK 1
De spelbedoeling stuurt het pedagogisch handelen

ZIEN

Dit is Jonne. Hij is drie jaar. Jonne rijdt met een kiepauto over de rand van de zandbak. Hij rijdt de hele zandbak rond.

Zo op het eerste gezicht zien we Jonne met de auto over de zandbakrand rijden als eenvoudige herhaalde activiteit. Hij beleeft er plezier aan om de auto heen en weer te rijden. Maar als we wat langer kijken, kan het ook zijn dat Jonne met de auto over de zandbakrand rijdt als onderdeel van fantasiespel, waarbij hij het zand naar de net-alsof bouwplaats brengt. Of zou het meer zintuigelijk spel zijn, waarbij hij wil voelen hoe de wielen rijden over de hobbelige betonnen rand en luisteren naar het geluid van het knarsende zand tussen de banden? Wat is Jonnes bedoeling met het spel? Nu we er bij stilstaan, ligt de spelbedoeling niet zo voor de hand als we op het eerste gezicht dachten.

Laten we het eens van heel dichtbij bekijken en ons onderdompelen in zijn spel. We kruipen in zijn huid. We kijken mee door zijn ogen en leven ons in. Dan gaan we ervaren hoe hij het spel beleeft. Dan ervaren we hoe Jonne de kiepauto pakt. Hoe hij vastberaden de kiepauto op de zandbakrand plaatst. Hij controleert nog even de wielen ('Draaien ze wel?') en begint aan de tocht. Hij houdt zijn ogen strak gericht op de kiepauto. Hij is zich bewust van de blokkades op de weg, spelende kinderen waar hij overheen moet stappen en speelgoed waarlangs hij moet manoeuvreren.
Hij ontwijkt alles vakkundig om te zorgen dat de kiepauto zijn weg kan vervolgen. Je ervaart zijn betrokkenheid bij de kiepauto; hoe hij zich overgeeft aan zijn doel om de kiepauto de zandbak rond te laten rijden. En ineens gaan we het zien. Jonne *is* de kiepauto. Hij is helemaal in de huid van de kiepauto gekropen en leeft zich in in alles wat de kiepauto meemaakt. En nu zien we dat het spel voor Jonne eigenlijk een rollenspel is, waarbij er één rol wordt gespeeld: de rol van kiepauto.

DE PEDAGOGISCHE VONDST
De spelbedoeling stuurt het pedagogisch handelen

Door zo goed te kijken, wordt opeens duidelijk wat Jonne bedoelt met zijn spel. Dit is informatie die ons als professionals gaat helpen. Nu we zijn bedoelingen begrijpen, lijkt het goed om geen grote spelinterventies te doen, maar Jonne juist in zijn concentratie te laten. En als we een kleine impuls willen geven, lijkt het ineens logisch om mee te spelen, ook een kiepauto te pakken en achter hem aan te rijden. Dan ontstaat er vanzelf samenspel tussen de twee kiepauto's.
En als we een gesprek willen beginnen, spreekt het nu voor zich om niet Jonne aan te spreken ('Zeg Jonne, wat ben jij aan het doen?'), maar om de kiepauto aan te spreken ('Ik heb wat zand over. Mag het bij jou in je klep?').

DE BETEKENIS
Pedagogische observaties helpen je de spelbedoeling te begrijpen

De spelbedoeling van een kind kun je leren ervaren door je in het kind te verplaatsen, in zijn huid te kruipen en door zijn ogen de wereld waar te nemen. Ik noem dit een pedagogische observatie. Je wilt een kind zien voor wie het is, op dit moment en in deze omgeving. Dat ondersteunt het pedagogisch handelen. Het geeft heel concreet informatie over wat er wenselijk is voor dit kind op dit moment.
Er zijn twee technieken die je helpen om pedagogisch te observeren, namelijk:

1 Volg het kind.
2 Zie het spel als een geheel.

1. Volg een kind gedurende een langere tijd in zijn spel

Om de spelbedoeling van een kind te begrijpen, helpt het om het kind rustig te volgen. Tijdens een van mijn observaties zie ik Sari en Tom samen spelen in de zandbak. Samen scheppen ze zand in een emmer, die na een aantal scheppen weer leeg wordt gegooid. Ik geef er verder geen aandacht aan. Ik weet vanzelfsprekend dat ik dit heb gezien: twee kinderen die samen spelen. Tot ik de video-opnames bekijk en besluit eerst het spel van Sari en daarna het spel van Tom zorgvuldig te analyseren. Tot mijn verrassing ontdek ik dat Sari inderdaad samenspeelt, maar Tom niet. Tom toont geen interactie; geen oogcontact, geen mondeling contact. Hij is druk bezig om vanuit zijn eigen spelbedoelingen zand in zijn emmertje te scheppen. En Sari, zij is duidelijk wel aan het samenspelen. Zij komt steeds naar Tom toekruipen om zand in zijn emmer te scheppen. Zij praat tegen Tom. Zij heeft een plan ("Kom, dan maken we een toren".) dat ze voorlegt en wil uitvoeren.

Sari speelt samen en Tom speelt alleen. De twee kinderen spelen elk een ander type spel. Dat het spel voor beide kinderen een heel andere betekenis heeft, werd pas zichtbaar op het moment dat ik de kinderen afzonderlijk van elkaar ging volgen.

2. Zie het spel als een geheel

We zijn er aan gewend geraakt om met een specifieke bril op naar het spel van kinderen te kijken. We kijken hoe het kind samenspeelt, we kijken of een kind kan hinkelen, we kijken of het kind een taak aanvangt met zelfvertrouwen, enzovoorts. De vaste observatielijsten en kijkbrillen leren ons ook om het zo te doen. Als we echter zo concreet naar deelaspecten van het spel kijken, bestaat het gevaar dat we alleen zien waar onze blik op is gericht en niets zien van waar onze blik niet op is gericht. Al het andere dat het spel van het kind maakt tot wat het is, nemen we niet meer waar. We doen met zo'n observatie niet goed recht aan het spel van het kind. Als we de spelbedoeling van het kind willen begrijpen, vraagt dat om een andere observatiehouding. Spel vraagt van ons dat we open en met interesse kijken naar het spel als geheel, als uiting van het kind als geheel.

DE VRAAG AAN JOU
De spelbedoeling leren zien

De eerste vraag aan jou richt zich op jouw manier van observeren. Ik daag je uit. Volg een kind eens een langere tijd. Dompel je onder in zijn spel. Kruip in zijn lijf. Kijk mee door zijn ogen en leef je in. Wat zie je dan? Zie je met welke intenties het spel wordt gespeeld? Geeft dit jou handvatten in de begeleiding van het kind? En weet je tenslotte jouw handelen af te stemmen op jouw observatie?

Zoals een kind...

Een kiepauto zijn

HOOFDSTUK 2
Een spelomgeving zit vol vragen

ZIEN

Dit is Sjoerd. Je ziet hem hier spelen in de zandbak. Het fragment geeft mooi weer hoe de zandbak hem stuurt van vraag naar ontdekking naar weer een nieuwe vraag.

Ja! Kan ik er dan ook zand in gieten?
Of eruit gieten?
Wat gebeurt er als je van hoog giet? Heel hoog?
Hoe voelt het als ik zand op mezelf giet?

DE PEDAGOGISCHE VONDST
Een spelomgeving zit vol vragen

In dit voorbeeld heeft de zandbak voor Sjoerd als het ware '*vragen*' in zich. De vragen lokken hem uit om aan de slag te gaan, om iets te creëren, om iets te ontdekken.
De vragen die de omgeving stelt, nodigen kinderen uit tot actie. Zo heeft de omgeving invloed op het spel dat kinderen spelen. Een grote regenplas vraagt of je erin komt springen. Een paardenbloem vraagt erom te worden uitgeblazen. Een dik pak verse sneeuw vraagt of je je voetstappen erin komt drukken. Als volwassene merk ik dit ook. Als ik langs een struik met sneeuwbessen loop, wil ik er eigenlijk één plukken. Bij het eerste dunne laagje ijs op de sloot, wil ik eigenlijk even voelen met mijn voet hoe stevig het is. En als ik op het strand zit, graaf ik kleine kuiltjes met mijn voeten in het zand.
De omgeving vraagt en lokt mij uit tot actie. Kinderen ervaren die vragen nog veel sterker dan volwassenen. Voor hen is het een roep om te ontdekken, te experimenteren en grenzen te verleggen.

DE BETEKENIS
De omgeving vormt het spel van een kind

Omdat de omgeving vragen stelt aan het kind, komen kinderen tot spel. Als we die vragen herkennen, dan zien we welke impuls de omgeving geeft aan het kind; waartoe het kind wordt uitgenodigd, welke actie er lonkt. En dan zien we ook: het is niet om het even waar we kinderen laten spelen. De omgeving vormt het spel van kinderen. Daarmee heeft de omgeving een pedagogische waarde.

DE VRAAG AAN JOU
Welke vragen stelt jouw spelomgeving aan kinderen?

Welke vragen liggen er binnen en buiten klaar? Dat is interessant om naar te kijken. Loop eens met een collega door de speelhoeken in het lokaal. Welke uitnodigingen krijgen kinderen om tot spel te komen? En wat zien jullie in de buitenruimte? Zien jullie welke vragen daar aan kinderen worden gesteld? Probeer je samen helemaal in te leven in een kind. Kijk met zijn ogen. Kunnen jullie de vragen herkennen die aan het kind worden gesteld? Stimuleer elkaar om te blijven zoeken: wat zie je nog meer?

Zoals een kind...

Vragen in de omgeving horen

HOOFDSTUK 3
Als de omgeving verandert, veranderen ook de vragen

ZIEN

Toen kinderdagverblijf de Harlekijn besloot zijn buitenruimte aan te passen, waren de pedagogisch medewerkers en ik benieuwd of en hoe het spel van de kinderen zou veranderen met de vernieuwingen op het plein. De veranderingen bieden een mooie kans om een vergelijking te maken. Laten we eens kijken naar het spel in twee verschillende zandbakken. Als eerste zien we een ronde betonnen zandbak. Bij het herontwerpen van de buitenruimte is deze weggehaald en is er een nieuw vergroend speelplein gekomen met een natuurlijk zandelement. Op het tweede plaatje zie je deze natuurlijke zandhoek. Het is interessant om te kijken of het spel verandert als we het ontwerp van de zandbak veranderen.

Zandbak 1

De ronde, betonnen zandbak

Zandbak 2

De natuurlijke zandhoek

Welk spel zien we in de ronde betonnen zandbak? In de ronde zandbak zien we kinderen langdurig spelen. De meeste kinderen blijven er de hele observatietijd. Het is ook druk in de zandbak.
Het spel dat de kinderen spelen is fysiek rustig. Kinderen zitten, lopen, staan of hurken. Een terugkerend thema in het spel is een herhaling van acties, bijvoorbeeld een emmer vol scheppen en weer leeg gieten en weer vol scheppen en weer leeg gieten.
Als we nog wat langer kijken, zien we de verschillende vragen die de zandbak aan de kinderen stelt: 'Hoe zou het zand smaken?' 'Hoe voelt het zand als ik het tussen mijn vingers door laat glippen?' 'Zal ik voor jou een ijsje maken?' 'In een hoorntje of in een bakje?' 'Zal ik hier even rustig zitten en kijken naar de andere kinderen?' 'Kan ik het zand overgieten van het ene in het andere bakje?' 'Ik krijg zin om al het zand in de kruiwagen te scheppen en naar de zandstort te brengen. Wil je met mij samen een zandkasteel maken?'
De ronde betonnen zandbak heeft blijkbaar veel vragen in zich. Er zijn voor elk kind genoeg vragen om te blijven spelen.

Welk spel zien we in de natuurlijke zandhoek? In de natuurlijke zandhoek zien we weinig kinderen. De kinderen spelen er kortdurend. Dat is opvallend in vergelijking met de ronde betonnen zandbak waar veel kinderen spelen en kinderen ook de gehele speeltijd in de zandbak blijven. Waar kinderen in de ronde betonnen zandbak vooral zittend, hurkend, en in een fysiek rustige basisstand spelen, spelen de kinderen in de natuurlijke zandhoek vooral staand en lopend, waarbij ze het grotere constructiemateriaal gebruiken, zoals een schep of een bezem. Het spel oogt onrustiger. De kinderen lijken niet te komen tot de betrokkenheid bij het spel en de verbondenheid met het zand zoals we dit in de ronde betonnen zandbak wel zagen.

De natuurlijke zandhoek roept ook andere vragen op. Hier vinden kinderen vragen, zoals: 'kan ik hier zand halen voor in de laadklep?' 'Zal ik het zand allemaal even opvegen?' Vragen naar proeven, voelen en observeren vinden kinderen hier niet.

DE PEDAGOGISCHE VONDST
Als de omgeving verandert, veranderen ook de vragen

De twee zandelementen roepen bij kinderen zulk verschillend spel op. De omgeving is veranderd en daarmee zijn ook de vragen aan de kinderen veranderd. Wij kunnen als volwassenen niet precies aanwijzen wat ervoor zorgt dat de vraag van de omgeving verandert. Wel kunnen we gissen naar mogelijke verschillen tussen de twee zandbakken en hoe dit de vragen heeft beïnvloed.

Is het een ander type zand?
Hoe komt het dat kinderen in de natuurlijke zandhoek niet worden uitgenodigd tot tactiele ervaringen? Zou het te maken kunnen hebben met het type zand, namelijk hard, korrelig, scherp natuurzand. Zou het type zand ook verklaren dat kinderen er niet mee bouwen?

Is het de betonnen zandbakrand?
Welke functie heeft de betonnen rand van de zandbak? Of, welk gevolg heeft het ontbreken van de rand in de natuurlijke zandhoek? Het zou goed kunnen dat de rand de vraag stelt om te construeren: taartjes bakken, kastelen bouwen en zandbergen storten. Misschien geeft de rand ook een gevoel van geborgenheid mee. Je bent er afgeschermd van de rest van het speelplein, omhuld door de rand en dat voelt veilig. Als kind heb je zo een mini-wereldje, klein en overzichtelijk. Je zit er helemaal in. Zou dat helpen om meer verbonden te zijn met het zand en om langdurig en betrokken te kunnen spelen?

Is het de aanwezigheid van pedagogisch medewerkers?
Bij de ronde betonnen zandbak waren de pedagogisch medewerkers altijd nabij. Zou die nabijheid een rol spelen voor kinderen? Zorgt dat wellicht dat ze zich er veilig voelen en er graag spelen?

Is het de doorloopruimte?
De natuurlijke zandhoek wordt gebruikt als doorloopruimte. Je ziet kinderen er doorheen rennen op weg naar iets anders. In de ronde betonnen zandbak gebeurt dit niet. De ronde zandbak nodigt daar niet toe uit, alleen al omdat je eerst over de rand moet klimmen om erin te komen. Zou het kunnen dat kinderen in de doorloopruimte meer moeite hebben om betrokkenheid te vinden bij hun spel? Zou het lastiger zijn om betrokkenheid te vinden als je het idee hebt dat je in de looproute zit, dat je moet uitkijken niet omvergelopen te worden, en als je ziet dat andere kinderen zich niet verbinden aan die ruimte maar er doorheen racen?

Wij gissen en twijfelen over hoe de verandering nu precies doorwerkt in het spel van kinderen, terwijl dit voor de kinderen direct duidelijk is. Voor hen heeft de omgeving na de verandering onmiddellijk andere vragen in zich.

DE BETEKENIS
Het inrichten van de spelomgeving is een pedagogische verantwoordelijkheid

We zien hier dat de omgeving een sterke invloed heeft op het spel van kinderen. De veranderingen in de spelomgeving leiden direct tot ander spel. Dit heeft een belangrijke betekenis voor ons pedagogisch handelen in de praktijk. Want door zelf veranderingen aan te brengen in de omgeving kunnen we het spel van kinderen richting geven en er specifieke impulsen aan geven, zoals uitdagen tot balanceren, klimmen en klauteren, het verkennen van constructies, rollenspel, en het exploreren van tactiele ervaringen. Op deze wijze nemen wij verantwoordelijkheid voor het spel van kinderen en daarmee voor hun ontwikkeling.

DE VRAAG AAN JOU
Hoe geef jij nieuwe impulsen aan de spelomgeving?

Ik daag je uit om concreet te gaan experimenteren met veranderingen in de spelomgeving. In de eerdere observaties ging je op zoek naar vragen die de binnen- en buitenruimte aan kinderen stellen. Je ziet nu wellicht de sterke punten en misschien ook de kansen voor verbetering. Gebruik deze kennis om veranderingen aan te brengen in de omgeving en te observeren wat dit in het spel van kinderen teweegbrengt. Is het bijvoorbeeld goed om een impuls te geven aan meer betrokken en aandachtig spel? Welke ideeën heb je hiervoor? Of wil je bijvoorbeeld meer ruimte maken voor het fysiek inspannende spel van kinderen? Doe je dit dan binnen of buiten, of juist in beide ruimten? Richt je enkel op het veranderen van de fysieke omgeving. Zie je hoe de omgeving het spel van kinderen richting geeft?

Zoals een kind...

Je spel laten vormen door de omgeving

HOOFDSTUK 4
Een spelomgeving is ingebed in een bredere beleving

ZIEN

Laten we eens kijken naar het spel in de bosjes. Op de eerste plaat zie je een struikenbosje dat open en onbeschut op het speelplein staat. Op de tweede plaat zie je hetzelfde bosje, dat later in het jaar wat verborgen is geraakt en nu beschut ligt achter wat struiken. Het is interessant om te kijken of dat veranderingen met zich mee brengt in het spel van de kinderen.

De onbeschutte struiken

Laten we eerst kijken hoe kinderen spelen in de onbeschutte struiken. Deze plek wordt door enkele kinderen gebruikt. Zij zetten de struiken in voor hun rollenspel. De struiken vormen een 'kamertje' waar de kinderen tijdens hun rollenspel naartoe gaan om bijvoorbeeld eten te koken, of iets op te ruimen, of om te overleggen. De onbeschutte struiken worden niet gebruikt om in te klimmen.

De beschutte struiken

Wat zien we als we de onbeschutte struiken vergelijken met de beschutte struiken? In de beschutte struiken klimmen en klauteren de kinderen veelvuldig. Een terugkerend thema in de beschutte struiken is 'voorzichtigheid'; kinderen experimenteren met het verleggen van hun eigen grenzen en oefenen in het omgaan met risico's. Kinderen klimmen in de takken, houden zich stevig vast, wippen op de tak heen en weer, zetten weer een voet op de grond, en balanceren met een voet op de tak. Ook wordt er gerend, gehuppeld en heen en weer gesleept met fietsjes en stepjes. Het opzoeken van een fysieke uitdaging is in het spel expliciet aanwezig. En zo zien we dat het bosje, nu het is ingebed in begroeiing, tot heel ander spel uitnodigt.

DE PEDAGOGISCHE VONDST
Een spelomgeving is ingebed in een bredere beleving

Het struikenbosje op zich is niet veranderd. Waarom nodigen de struiken, onbeschut in de open ruimte, niet zozeer uit tot klimmen en klauteren? In de onbeschutte struiken zijn tenslotte ook stevige takken, laag bij de grond, met veel vertakkingen, waar kinderen goed in kunnen klimmen. En toch gebeurt het in de onbeschutte struiken niet, terwijl de kinderen de beschutte struiken hier veelvuldig voor gebruiken.

Blijkbaar stelt het onbeschutte struikenbosje een andere vraag aan de kinderen dan het beschutte bosje. In de beschutte struiken speelt risicospel een rol. Kinderen zoeken naar risico's als spelbedoeling. Kinderen zoeken naar '*gevaar*' om te overwinnen, zoals hoogte met het gevaar te vallen, of snelheid met het gevaar te botsen. Zo oefenen kinderen met het inschatten van risico's. Met het nemen van eigen verantwoordelijkheid en met het inzetten van moed en durf. Het is goed denkbaar dat de kinderen in de beschutte struiken eerder de vraag naar risicospel ervaren. In de beschutte struiken ben je immers '*kwijt*'. Je waant je ongezien en dat doet een beroep op moed en durf. De stoerheid wordt aangesproken. Dat maakt de beschutte omgeving tot een specifieke belevingsruimte, waarin kinderen worden aangesproken op het nemen van eigen verantwoordelijkheid en op moedig zijn. De inbedding van de struik in deze beleving maakt dat een kind ook eerder de vraag naar risicospel ervaart.

DE BETEKENIS
De beleving richt de aandacht op een specifieke vraag

We weten nu dat de struik niet de enige factor is die bepaalt welke vraag een kind ervaart. Ook de wijze waarop de struik deel uitmaakt van een bredere beleving doet ertoe. Allerlei factoren spelen daarbij een rol. Staat de struik op een beschutte plek? Zien de volwassenen je nog als je hier speelt? Loopt er een paadje naar toe? Is dat paadje gemakkelijk begaanbaar of moet je jezelf een weg banen? Is er ruimte om spelmateriaal mee te nemen? Ben je er alleen of met anderen? Dit soort factoren zorgen voor een specifieke beleving van de ruimte, waardoor kinderen spanning gaan ervaren of zich juist op hun gemak voelen, actief zijn of eerder rustig, open staan of meer in zichzelf zijn gekeerd, afhankelijk willen zijn of juist zelfstandig.
Deze specifieke beleving maakt dat kinderen open staan voor specifieke vragen; voor vragen die passen bij die beleving.

Als wij ons bewust zijn van de beleving die kinderen ervaren in een bepaalde ruimte, kunnen wij spelmateriaal veel gerichter inzetten. Kijk nog maar eens mee naar de struiken. In de onbeschutte struiken zou je een toonbankje neer kunnen zetten. Dat kan een passende impuls zijn aan het spel dat de kinderen spelen. De toonbank zal daar aan hen de vraag stellen: 'Kan je hier een kastje maken waar alle spullen in opgeborgen kunnen worden?' 'Zal ik jou iets verkopen?' 'Zullen we hier een huis maken?'
In de beschutte struiken past een toonbank eigenlijk niet goed bij de beleving. Wat zouden de kinderen daar doen met een toonbank? Ze zouden het misschien gebruiken als opstap om nog hoger in de struik te klimmen. Maar wellicht staat de toonbank gewoon in de weg; verstoort het eigenlijk het spel.

Zo zie je hoe belangrijk het is om te begrijpen hoe kinderen de ruimte beleven. Het goed begrijpen van de beleving gaat ons helpen bij het doordacht inrichten van de spelomgeving.

DE VRAAG AAN JOU
Kun je de beleving van een spelomgeving achterhalen?

Nu je weet dat kinderen een omgeving op een specifieke manier beleven, kun je gaan ontdekken hoe dit bij jullie is. Kijk eens of je de beleving van een spelomgeving kan achterhalen door mee te gaan met een kind. Vraag bijvoorbeeld naar zijn fijnste plek op het speelplein. Loop er met het kind naartoe en laat het vertellen waarom dat een fijne speelplek is. Wat speelt hij of zij daar graag? Mag je misschien ook even meespelen? Imiteer het kind in zijn handelen. Kijk goed naar zijn houding en gezichtsuitdrukking en doe dit na, zodat het kind gaat ervaren dat jij zijn spel begrijpt en jij je helemaal kunt inleven in zijn beleving. Krijg je nu zicht op de beleving van deze ruimte? Welke beleving is dat? Merk je dat de omgeving specifieke vragen stelt aan kinderen en misschien ook wel aan jou? Ervaar je de vragen die passen bij die beleving? En krijg je nu ideeën over materialen die je zou kunnen toevoegen, of juist kan weghalen om een passende impuls te geven aan het spel?

Zoals een kind...

Opgaan in de omgeving

HOOFDSTUK 5
Spelomgevingen hebben voor ieder kind een eigen vraag

ZIEN

Kijk maar eens mee naar de kinderen die spelen rond de waterkraan. Zie je dat elk kind tot ander spel komt? Voor elk kind heeft de omgeving een unieke vraag in zich die bij dat kind past; een eigen roep om actie.

Manipuleren met zand en water.

Tactiele ervaringen opdoen met stromend en spattend water.

Constructiespel:, we bouwen een modderkasteel.

Evenwicht leren houden in de gladde modder.

DE PEDAGOGISCHE VONDST
Spelomgevingen hebben voor ieder kind een eigen vraag

De vraag die de omgeving stelt, is voor ieder kind uniek. Ga maar eens na. Bij de waterkraan is de modder spannend om in te lopen. Vooral voor kinderen die nog niet zo stabiel staan. De stoere kinderen die van een uitdaging houden, ervaren deze spanning. Zij voelen zich uitgedaagd om in de glibberige modder te gaan staan. Kinderen die moe zijn, onzeker of afwachtend ervaren ook de spanning bij de modderpoel, maar meedoen is een stap te ver. Zij horen eerder een vraag als 'kom je even kijken naar de andere kinderen?'
Voor oudere kinderen is het balanceren in de modder helemaal niet spannend meer. Zij reageren dan ook niet op 'deze roep' uit de omgeving. Oudere kinderen ervaren eerder vragen tot constructiespel en maken 'goed' zand, niet te droog en niet te nat, om een modderkasteel te bouwen.
Weer andere kinderen willen voelen; het stromende water uit de kraan, het zachte droge zand, het stevige natte zand, modderwater dat door je handen glibbert, kou en warmte. De vragen die zij bij de waterkraan ervaren zijn erop gericht tactiele ervaringen op te doen.

Het voorbeeld van de waterkraan maakt duidelijk dat specifieke kindkenmerken bepalen welke vragen een kind in een omgeving ervaart. De ontwikkeling die het kind op dat moment doormaakt, zoals leren lopen en balans houden, en zijn of haar karakter, gemoedstoestand en energieniveau maken dat het kind in spelomgevingen 'eigen' vragen gaat herkennen; vragen die aansluiten bij dit kind op dit moment.

DE BETEKENIS
Een goed ingerichte omgeving zit vol vragen

Het zou mooi zijn als je een omgeving kunt maken die boordevol vragen zit; allerlei soorten vragen die passen bij allerlei verschillende kinderen. In een omgeving vol vragen kan elk kind een passende vraag ervaren. Zo wordt elk kind uitgenodigd in actie te komen. Er zijn dan vragen voor oudere kinderen en voor de kleintjes. Voor kinderen die alleen willen spelen en voor kinderen die samen willen spelen. Voor kinderen die actie zoeken en ook voor kinderen die rust zoeken. Er is voor ieder kind een vraag, een uitnodiging tot spel. De waterkraan heeft dit in zich; één enkele spelomgeving ontlokt verschillende spelvormen. Dit is kenmerkend voor een goed ingerichte omgeving; daar zie je dat allerlei kinderen tot spel komen, elk op hun eigen manier.

DE VRAAG AAN JOU
Passende vragen voor elk kind

Ik daag je uit om de kinderen in jouw groep eens na te gaan en je bij elk kind af te vragen: 'welke vragen zouden passend zijn bij dit kind?' Kijk naar de eigenheid van het kind, naar zijn of haar karakter, naar gewoontes en interesses en kijk naar de ontwikkelstappen die het kind aan het zetten is. Welke vraag zou dit kind willen vinden in de omgeving? Welke vraag gaat hem uitlokken tot spel? En heeft de omgeving deze vraag in zich? Hoe kun je de omgeving rijker maken, zodat ook dit kind zijn vragen vindt?

Zoals een kind...

Je eigen vragen ontdekken

HOOFDSTUK 6
Sommige omgevingen hebben een hele 'eigen' vraag

ZIEN

Dit is Bas van 2 jaar oud. Hij heeft een mooie uitdaging voor de boeg: hoe komt hij veilig van deze ophoging af?

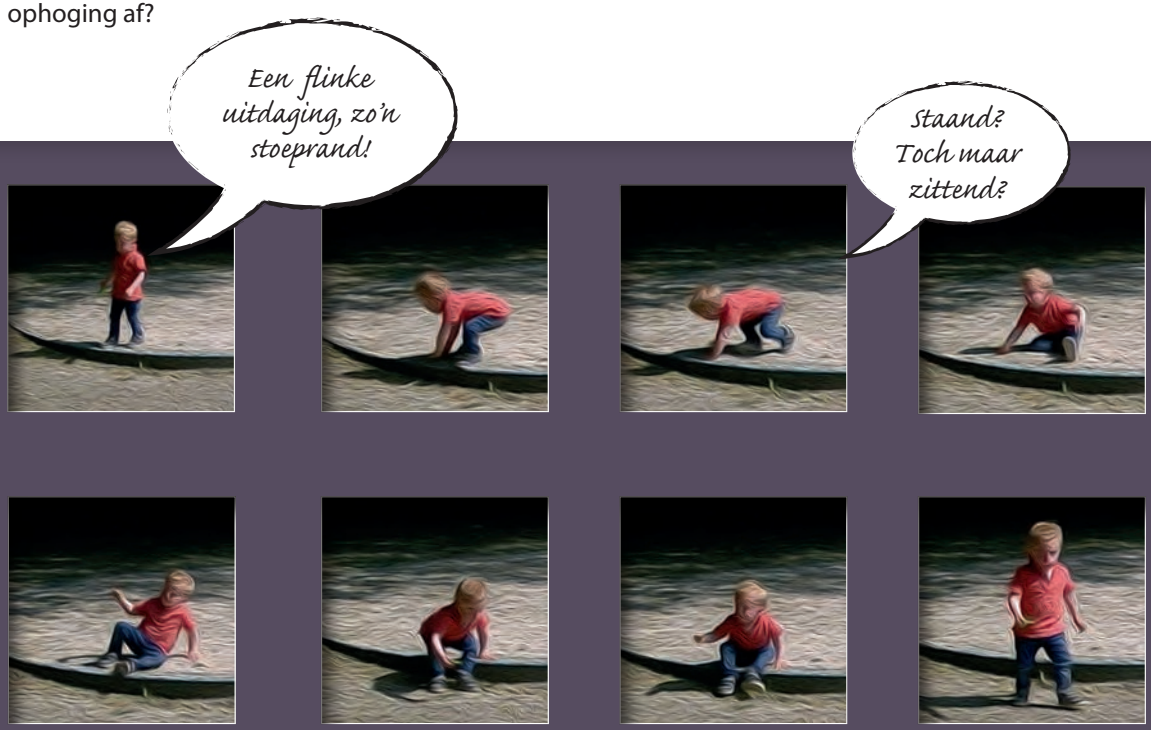

Dit is Shalane van 2 jaar oud. Ze ziet een uitdaging en gaat het aan: met de fiets de stoeprand op manoeuvreren. Ze verliest haar evenwicht en valt. Renzo ziet het en komt haar snel te hulp. Hij ziet dat ze zelf omhoog kan komen en dat ze zelf weer verder kan fietsen. Renzo blijft toch nog even aan haar zijde, want hij ziet de volgende uitdaging al komen: van de stoeprand af fietsen. Renzo stapt als eerste de stoeprand af, houdt met zijn gewicht de fiets van Shalane tegen en zo komen ze samen weer beneden. Samen kunnen ze de uitdaging aan.

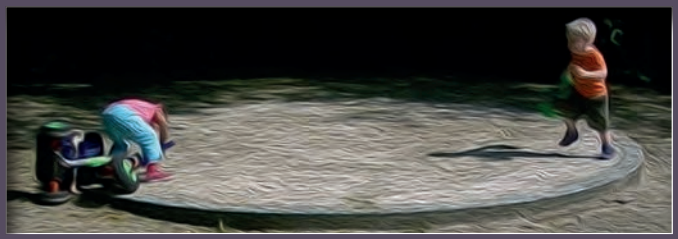

DE PEDAGOGISCHE VONDST
Sommige omgevingen hebben een hele 'eigen' vraag

Als we kijken naar het voorbeeld dan zien we dat de stoeprand steeds tot hetzelfde spel uitnodigt. De kinderen gebruiken de rand voor gedurfd spel. Het stoeprandje biedt een prachtige mogelijkheid om te oefenen met vallen en balans houden. Nog uitdagender is het om je fiets of step mee te nemen op de ophoging en te kijken of je al fietsend ook balans kunt houden bij de afstapjes.

De kinderen zetten de stoeprand duidelijk in vanuit deze spelbedoeling. Ze nemen expres de route over de rotonde, terwijl ze er ook gemakkelijk langs zouden kunnen. Ze proberen op de stoeprand te komen en zetten daar al hun kracht en durf voor in. Als het moeilijk lijkt, helpen kinderen elkaar door een handje te geven of een duw in de rug. Het 'nemen' van de stoeprand is een spel op zich.

Je ziet dat de roep tot gedurfd spel zo groot is dat we alleen kinderen vanuit deze spelbedoeling zien spelen. Het levert prachtig spel op met een belangrijke waarde voor de ontwikkeling van kinderen. Kinderen worden namelijk uitgedaagd tot moedig zijn en samenwerken. Zij oefenen hun motorische vaardigheid, en er wordt een beroep gedaan op vooruitdenken en het maken van risico-inschattingen.
Tegelijkertijd is dit het enige spel waartoe de stoeprand de kinderen uitnodigt. Maakt deze ene vraag de omgeving nu juist krachtig? Of is dat juist een zwakte van de omgeving?

DE BETEKENIS
Een omgeving met een eigen vraag kan heel sterk, maar ook zwak zijn

Laten we nog eens teruggaan naar hoofdstuk 5, naar het spel bij de waterkraan. Daar zien we kinderen spelen elk met een andere spelbedoeling en het water heeft voor al die kinderen een passende vraag in zich. De waterkraan is een spelomgeving vol met vragen.

De stoeprand heeft geen veelheid aan vragen in zich, maar juist één hele specifieke vraag. De vraag is passend voor een specifieke groep kinderen, namelijk voor kinderen in een bepaalde ontwikkelingsfase die toe zijn aan het oefenen van balans en die uitdaging ook aan willen gaan. Voor kinderen die met andere ontwikkelstappen bezig zijn of geen behoefte hebben aan een uitdaging, is de spelomgeving niet passend. Zij vinden hier geen vraag die interessant of relevant is.

Nu wordt het spannend, want voor ons professionals speelt dan de vraag hoe wij deze spelomgeving waarderen. Wil je een omgeving behouden die maar één uitnodiging tot spel heeft, ook al is die nog zo krachtig? Laten we proberen deze vraag te beantwoorden.

Stel nou dat de stoeprand het enige spelelement is op het speelplein. Ik denk dat we het erover eens zullen zijn dat dit de kinderen dan te weinig biedt. Het is een arme spelomgeving voor kinderen. Niet elk kind vindt hier een passende vraag en dat betekent dat sommige kinderen niet tot spel kunnen komen. Dan zal de stoeprand moeten worden aangepast, zodat de omgeving ook andere vragen gaat stellen. Misschien kun je materialen toevoegen, het ontwerp veranderen, spelimpulsen geven, zodat deze omgeving ook voor andere kinderen een krachtige spelomgeving wordt? De kunst is om dit zo te doen dat de balans-durf-vraag behouden blijft. Deze vraag is namelijk zeer krachtig voor bepaalde kinderen. Het zou zonde zijn als die verdwijnt. Denk maar mee: stort je bijvoorbeeld zand op dit element, dan roept dit wel allerlei andere vragen op, maar kan er niet meer goed worden gefietst. Dan verdwijnt de balans-durf-vraag.

Wat zou er gebeuren als je bijvoorbeeld een uitkijktorentje bouwt? Zou de balans-durf-vraag blijven en zouden er tegelijk ook andere vragen worden gesteld? Wellicht zorgt de uitkijktoren voor vragen naar rollenspel en fantasiespel en kan ook nog het fietsen en klimmen behouden blijven.

Het wordt anders als de stoeprand op een speelplein staat met verschillende spelelementen die samen zorgen voor een veelheid aan vragen. Dan is het van belang het element te behouden. Het heeft voor sommige kinderen passende vragen in zich en het spel leidt tot waardevolle ontwikkelingsmomenten. Misschien kun je het spel zelfs nog verrijken door de balans-durf-vraag ook voor andere kinderen zichtbaar te maken.
Je zou kunnen denken aan het plaatsen van een loopplank over de treden, waardoor de jongere kinderen worden uitgedaagd hier kruipend overheen te gaan. Je kunt een muurtje of een leuning maken, waardoor kinderen die daar behoefte aan hebben, houvast vinden. Of je kan extra grote speelblokken toevoegen, waarmee oudere kinderen obstakels kunnen bouwen om omheen te fietsen of overheen te klimmen.

Nog anders worden de overwegingen als het speelplein verschillende spelelementen heeft die, net als de stoeprand, ook de vraag naar balans-durf-spel in zich hebben. Er zijn bijvoorbeeld ook al wiebelbruggetjes, fietshellingen en klimheuveltjes op het plein. Dan zou je kunnen overwegen om de stoeprand een andere functie te geven. Kijk dan eerst welke vragen nog niet aan de kinderen worden gesteld. Welke vragen zouden kinderen nog willen vinden op het speelplein? Wellicht is er behoefte aan meer vragen rondom rollenspel en kun je er een speelhuis op bouwen, of zijn er nog geen vragen naar constructiespel en kun je er een bouwhoek van maken.

DE VRAAG AAN JOU
Hoe waardeer jij een omgeving met een sterke eigen vraag?

Ken jij op jouw speelplein ook een plek die slechts een enkele vraag stelt aan de kinderen? Denk aan die toonbank waarachter kinderen altijd ijsjes verkopen. Of die glijbaan waarachter kinderen altijd met veel plezier kiekeboe spelen. Het kan de boom vol takken zijn waaraan de kinderen altijd even willen slingeren. Zie je kinderen daar steeds spelen vanuit dezelfde spelbedoeling?
Hoe waardeer jij deze omgeving?

Zoals een kind...

Steeds opnieuw hetzelfde spel

HOOFDSTUK 7
De speelstroom

ZIEN

Dit is Josefine. Ze speelt verstoppertje in de bosjes en vindt daar een mooie, dikke tak. Ze houdt de tak stevig in haar hand. Dan vindt ze een nog grotere, midden op het pad. Die moet ze meenemen! Ze trekt haar tak slepend over de grond achter zich aan. Ze kijkt om, om te zien of de tak een spoor achterlaat. Ja hoor! Voorzichtig loopt ze steeds een stukje verder op het pad, steeds achteromkijkend om te controleren of het spoor blijft bestaan. Dan laat ze, uitgeput, de grootste tak vallen. 'Bof!', klinkt het. Je ziet in haar ogen dat ze schrikt van het geluid. Ze kijkt om zich heen of iemand het heeft gezien en maakt oogcontact met Sabine. Samen lachen ze erom en Sabine roept: 'Nog een keer!'.

DE PEDAGOGISCHE VONDST
De speelstroom

We zien hoe Josefine van de ene spelervaring in de andere rolt. Van het verstoppertje spelen rolt ze voort in een tactiele ervaring ('Even voelen hoe de tak in mijn hand voelt.'), naar verzamelen ('Hee, nog een tak! Die neem ik ook mee.'), naar manipuleren ('Kijk wat er gebeurt! De tak trekt een spoor.'), naar een auditieve beleving ('Bof!') en naar samenspel met Sabine. Ze tuimelt van de ene vraag in de andere. De omgeving geeft haar impulsen en ideeën, waardoor er steeds nieuwe vragen voor haar zijn. Hierdoor blijft het spel levend. Josefine komt als het ware in een stroom terecht, een speelstroom waarin ze in staat is voort te spelen.

Als we het spel nog verder onder het vergrootglas leggen, zien we behalve het voortstromen nog wat anders; we zien ook kleine overgangsmomentjes. Het spel stopt steeds even, kort, om van richting te veranderen. Kijk maar mee: Josefine speelt verstoppertje, ziet een tak, en dan vindt een overgangsmoment plaats tussen verstoppen en takken verzamelen. In dat kleine momentje zien we de aandacht weggaan van het verstoppen, zich richten op iets anders: een korte stop, een omschakeling en dan weer spel. Dit zien we weer als ze de tak achter zich aan sleept. Er is een overgang tussen vooruitlopen met grote stappen en ontdekken dat je strepen in het zand kunt trekken. De aandacht op het lopen verslapt, wanneer ze achterom kijkt doet ze een ontdekking ('Hee, dat trekt een streep!'), en dan vindt een overgangsmoment plaats tussen stevig vooruitlopen en met voorzichtigheid strepen trekken. Ook daar zien we weer een klein momentje van aandacht verslappen op het ene spel, een korte stop, een vraag vinden in iets anders, een omschakeling en dan weer spel.

Zo zien we dat in een speelstroom het spel voortstroomt. Het betekent niet dat het spel nooit stilstaat, stopt, of pauzes heeft. In een speelstroom zien we kinderen spelen, het spel afronden, even 'niets' doen om vervolgens weer nieuw spel te vinden. Dat 'nietsdoen' gaat soms snel, haast onzichtbaar, zoals in het voorbeeld van Josefine. Soms kan het nietsdoen ook langer duren. Kinderen kijken om zich heen, twijfelen, lijken op zoek te zijn. Kinderen zijn dan bezig met een spelovergang: het moment tussen het afronden van het ene spel en het vinden van een nieuwe spelimpuls. Het nietsdoen heeft een kind nodig om een nieuwe vraag te zien waarmee hij aan de slag wil gaan. Het kost even tijd en rust om weer open te kunnen staan voor nieuwe vragen.

DE BETEKENIS
Tijd geven aan spel dat voortstroomt en rust vindt

We weten nu dat het kinderen tijd kost om een spelovergang te maken. Dat betekent iets voor ons handelen. We moeten kinderen dus tijd geven, tijd om een nieuwe vraag te vinden, want dan helpen we kinderen om in de speelstroom te komen. Ze komen dan in een reeks aan spelactiviteiten die ze zelf vormgeven en waar ze helemaal in opgaan. Kinderen zijn dan vol aandacht, met intense energie en een grote betrokkenheid aanwezig in hun spel. Het is heel waardevol voor kinderen om zo te kunnen spelen, helemaal in deze tijd waarin kinderen zo vaak door allerlei prikkels uit hun spel worden gehaald. De overvloed aan geluiden om hen heen, de volheid van de ruimten waarin zij opgroeien, de hoeveelheid verschillende mensen aan wie zij zich moeten verbinden en bij wie ze zich veilig genoeg moeten voelen om tot spel te komen, het tempo in de dag en alle dingen die daarin moeten, zorgen dat kinderen moeilijk in een speelstroom raken. We zien het gebeuren: kinderen die uit hun spel worden gehaald, want 'nu is het tijd om te plassen' of 'snel de jas aan, want we moeten gaan'. Of de televisie vraagt ineens alle aandacht en het spel blijft liggen.

Het vraagt aan ons aandacht te hebben voor zowel de actie van het spel als voor de rust, de twijfel, misschien zelfs de verveling in de spelovergang, zodat we ruimte maken voor spel dat voortstroomt en rust vindt, wat het kind nodig heeft om zich open te stellen voor een nieuwe vraag.

DE VRAAG AAN JOU
Kun je de speelstroom ondersteunen?

Ben jij in jouw handelen ondersteunend aan de speelstroom? Of haal jij soms ook, onbedoeld, een kind uit zijn stroom? Vraag een collega eens om met je mee te lopen en kritisch naar jouw handelen te kijken. Wat ziet jouw collega gebeuren? Bespreek dat eens na. Hebben jullie kinderen in een speelstroom zien raken? Zag je een kind die doorlopende stroom van spelactiviteiten ondernemen, waar hij helemaal in opgaat? Wat was jouw handelen toen? Wanneer waren de impulsen die je geeft, helpend en ondersteunend aan de speelstroom?

En kijk ook eens naar de omgeving. Waar komen kinderen in een speelstroom? Hoe is de omgeving ingericht? Wat maakt dat kinderen tijd en rust ervaren, de concentratie kunnen pakken, energie kunnen vinden, en steeds weer nieuwe vragen zien, waardoor het spel kan voortstromen?

Zoals een kind...

De speelstroom vinden

HOOFDSTUK 8
De unieke bijdrage van natuur aan het spel van kinderen

ZIEN

Tijdens het meekijken met de observaties is het je misschien al opgevallen: natuur maakt in veel observaties deel uit van de spelomgeving. We zagen kinderen spelen met zand en water, spelen in de struikenbosjes en met stokken. En dat is niet voor niks. Het is interessant te kijken naar het spel van kinderen in en met natuur, want natuur levert een unieke bijdrage aan het spel van kinderen.

DE PEDAGOGISCHE VONDST
De unieke bijdrage van natuur aan het spel van kinderen

In een natuurrijke omgeving en in contact met natuurlijke materialen zie ik kinderen gemakkelijk in een speelstroom komen. Natuurrijke omgevingen zitten vol vragen aan kinderen. Dit komt door een aantal kenmerken. Dit maakt de natuur tot een krachtige spelomgeving.

Natuur is elke dag anders

Om te beginnen: natuur is elke dag anders. Op een zonnige dag is het zand anders dan als het heeft geregend. Als je je vinger voor een mier houdt, kruipt hij soms op je hand en soms ook niet. In de winter is het gras kaal en in de lente groeien er plots bloemetjes in. Er zijn steeds nieuwe ontdekkingen te doen. Er zijn steeds andere vragen voor kinderen. Ook de kinderen zelf gedragen zich buiten steeds weer anders. Het maakt uit of kinderen in de storm spelen of in de zomerse hitte. De wisselende omstandigheden buiten maken dat kinderen zelf anders in hun vel zitten en daarmee ook andere vragen zien in hun omgeving. Buitenspel is daarom elke dag weer nieuw spel.

Natuurlijke materialen hebben geen vaste spelbedoeling

De speelstroom wordt verder gefaciliteerd door de ongevormdheid van de materialen waar kinderen mee spelen in de natuur. Natuurlijke materialen hebben geen vaste bedoeling. Neem bijvoorbeeld een stok. In de ogen van een kind kan dit van alles zijn. Je kunt er mee tekenen in het zand. Je kunt er mee vechten. Of de stok gebruiken als deegroller, terwijl je zandkoekjes bakt. Materiaal zonder bedoeling vraagt aan het kind om er een bedoeling aan te geven. Zo wordt een kind uitgedaagd om met zijn fantasie aan de slag te gaan. Doordat de materialen geen vaste bedoeling hebben, maar een heel persoonlijke bedoeling krijgen vanuit de fantasie van het kind, is het materiaal steeds passend bij het spel. Dat helpt om in een speelstroom te raken.

Natuur is een levende omgeving
Een ander uniek kenmerk van spelen in en met natuur is dat je kunt spelen met een omgeving die leeft. De levende natuur geeft het kind de mogelijkheid om een bijzondere interactie aan te gaan. Een lieveheersbeest loopt zelf je vinger op. Maar wel alleen als je je vinger voor hem houdt en dan je hand goed stilhoudt. Het beestje kan zelf de interactie starten door zomaar op je hand te vliegen. Het kan echt op het kind reageren door over te lopen van de ene op de andere hand of juist heel stil te blijven zitten. Maar het kan ook een einde maken aan het spel door weg te vliegen. Dat maakt levende natuur heel anders dan speelgoed. Spelen met de levende omgeving is uniek, omdat spelinitiatieven niet alleen vanuit het kind komen, maar ook komen van -in dit geval- het lieveheersbeestje. De levende omgeving geeft zelf impulsen tot spel.

Natuur geeft meer mogelijkheden tot gewenst gedrag
Wat kinderen verder ondersteunt om in de speelstroom te raken, is dat natuurrijke omgevingen veel variëteit aan gewenst gedrag bieden. Waar kinderen binnen niet mogen roepen, niet overal op mogen klimmen, niks kapot mogen maken, mag dat buiten vaak wel. Bovenop een steen klimmen en ervan af springen, dat mag. Met veel herrie een sirene nadoen, dat mag. De schors van een boom pulken, de stukjes helemaal vermolmen tot gruis en dat gruis over de grond uitstrooien, mag ook.
Een buitenomgeving geeft kinderen meer mogelijkheden tot 'gewenst gedrag' dan een binnenomgeving. Het feit dat er zoveel mag, maakt dat kinderen emotioneel vrijer zijn.
Dit gevoel van vrijheid wordt versterkt door het spel met natuurlijke materialen, zoals zand, water, stenen, boomstronken en takken. Dit kan namelijk niet kapot. Je kunt een stok breken, maar daarmee is het niet kapot. Je hebt gewoon twee kleine stokjes over. Je kunt al het zand in het water gooien. Het maakt het zand niet kapot. Het water trouwens ook niet. Alleen het zand en het water zijn samen modder geworden. Dit gegeven geeft kinderen vrijheid in hun spel omdat ze weten dat wat ze doen geen kwalijke gevolgen heeft. Het geeft kinderen zekerheid; ze weten dat er niks 'mis' kan gaan.

DE BETEKENIS
Natuur een plek geven in de spelomgeving

Bij het opnoemen van de unieke bijdrage van natuur aan het spel van kinderen, merk ik dat ik nog veel meer wil noemen. Want de opsomming is nog lang niet compleet. Ik zou nog willen vertellen hoe natuurlijke materialen niet op lijken te raken, hoe natuurrijke omgevingen uitnodigen tot fysieke betrokkenheid in je spel, hoe de natuur echte risico's met zich meebrengt zoals vallen, vies worden, moe worden, kwijtraken, en hoe echt dat het spel maakt. Maar het doet er misschien niet toe hoe compleet de opsomming is. Wat ik eigenlijk wil zeggen is dit: "De natuur als spelomgeving is van waarde voor kinderen. De mooie uitdaging aan ons is om het spelen in en met natuur een plek te geven in het leven van kinderen."

DE VRAAG AAN JOU
Hoe geef jij natuur een plek in het spel van kinderen?

Welke vorm heb jij gevonden om natuur een plek te geven in de levens van de kinderen waar je mee werkt? Ik zou het interessant vinden om dat van je te horen. Met mooie voorbeelden, klein of groot, kunnen we elkaars praktijk weer verrijken en oog krijgen voor de bijdrage van natuur aan het spel van kinderen. Als je jouw praktijk wilt delen, mail dan je foto's, verhalen, ervaringen en belevenissen naar: peters.e@hsleiden.nl. Ik hoor graag van je.

Zoals een kind...

Spelen in en met natuur

NAWOORD
Samen op ontdekkingstocht

Weet je wat nu het leukste is? Het leukste is om dit boek niet alleen te lezen, maar om het samen te lezen met collega's. Zo gaat het leven. Helemaal als je na het lezen samen op ontdekkingstocht gaat door de binnen- en buitenruimte en kijkt naar de spelende kinderen. Samen zie je meer, je hebt meer plezier en kunt ervaringen delen. Ook vind je makkelijker ideeën om het spel van jullie kinderen te verrijken.

Henk, locatieleider kinderopvang
Wij gebruiken dit boek in teamvergaderingen. Elke vergadering staat een hoofdstuk centraal. In de vergadering bespreken de pedagogisch medewerkers het thema en we maken een plan: we spreken af hoe we met dit thema gaan werken. In de weken die volgen gaan de pedagogisch medewerkers er concreet mee aan de slag in hun groep.

Ramona, pabo-student
Met een groep medestudenten ben ik aan de slag gegaan met dit boek. We zijn de kinderen gaan observeren en we hebben aanpassingen gedaan aan de speelplekken op het plein van onze stageklas, om het spel nog leuker, passender en uitdagender te maken. Uiteindelijk heb ik samen met de kinderen een hele buitenspeelhoek ingericht, waarin ze tot allerlei spel kunnen komen. Je zou mijn speelhoek eens moeten zien!

Liza, leerkracht basisonderwijs
Ik word blij van het boek omdat ik werkelijk weer het kind zie. Ik zie het kind spelen, ik zie de rode wangen, de vieze knieën door het zand en hoor het roepen.
Ik zie opnieuw hoe belangrijk spel is in kinderlevens. In de werkgroep 'kleuteronderwijs' zoeken we naar mogelijkheden om het spelende kind in ons onderwijs meer een plek te geven. Daar wil ik dit boek voor gebruiken. Het kan ons helpen om de betekenis en het belang van spel in het onderwijs aan jonge kinderen duidelijk te maken en er handen en voeten aan te geven.

Ik wens jou ook zo'n mooie samenwerking toe, met collega's in je team of met nieuwe samenwerkingspartners.

Elise Peters

Zoals een kind...

Op ontdekkingstocht

Lectoraat Natuur & Ontwikkeling Kind

We leven in een tijd waarin dynamiek hoog in het vaandel staat. We hebben flexplekken. We multi-tasken. We zijn hier en straks daar, en altijd bereikbaar. We spoeden ons door de dag van 'deadline' naar 'deadline.' En van jongs af aan nemen we de kinderen mee. Leren lopen, leren lezen, alles binnen de 'deadline'; een gestelde norm voor kinderlijke ontwikkeling.

We leven met verrassend veel aan ons hoofd. We zijn al 'vol' voordat de dag begint; ook kinderen. Hoe dan je te openen voor leren en ontwikkelen; voor willen, kunnen en creëren?

Het is onze huidige omgang met tijd en ruimte die maakt dat er aandacht is voor de betekenis en het belang van natuur voor de ontwikkeling van kinderen. Het biedt tegenwicht. Het is een tegenkracht in de sneltreinvaart van het dagelijkse leven. Het geeft kinderen allerlei soorten activiteiten en ervaringen die zij elders niet meer vinden.

Natuur is een rijke en door kinderen gewaardeerde speelleeromgeving die de kinderlijke ontwikkeling ondersteunt. Natuur is betekenisvol voor de ontwikkeling van kinderen en verdient daarom een plek in kinderlevens. Vanuit dit perspectief is het van belang dat natuur in het centrum van de pedagogische aandacht komt te staan, zodat professionals gericht mogelijkheden (leren) creëren voor kinderen om te profiteren van natuur.

Een vanzelfsprekende plaats voor natuur in de opvoeding van en het onderwijs aan kinderen vraagt om het herdefiniëren van de pedagogische waarde van de ruimte en in het bijzonder van natuur. Daaraan gerelateerd is nodig dat professionals (in opleiding) nadrukkelijk aandacht hebben voor de betekenis van spel voor de ontwikkeling van kinderen en in het bijzonder voor jonge kinderen (0-7 jaar). Beide aspecten vragen om een begeleiding van kinderen in activiteiten, waarin het open, complexe en integrale karakter van leren een plaats heeft.

Het lectoraat Natuur & Ontwikkeling Kind zet zich in om natuur als groeiruimte voor kinderen te verankeren in het handelen van professionals in onderwijs, kinderopvang en zorg, waarbij de nabije en direct met ons leven verweven natuur als uitgangspunt wordt genomen.

Een vanzelfsprekend gebruik van natuur als pedagogische ruimte in opvoeding en onderwijs maakt een ommezwaai mogelijk in het denken: van 'deadlines' naar 'lifelines'!

Meer lezen:

Hovinga, D. 2013. *Van deadline naar lifeline. Natuur een groeiruimte voor kinderen.* Leiden: Hogeschool Leiden.

Of bezoek de website van het lectoraat Natuur & Ontwikkeling Kind*:*
www.hsleiden.nl/natuur-en-ontwikkeling-kind

Met je billen in het zand opent op een hele eigen wijze je ogen voor kinderen, hun spel en de omgeving waarin zij spelen. Het geeft ruimte aan een manier van kijken naar kinderen die we in de afgelopen decennia zijn kwijt geraakt. Het nodigt je uit in de huid van kinderen te kruipen, jouw kinderen te zien en daar je handelen op af te stemmen. Spannend: het daagt je uit om naar je eigen rol te kijken.

Tegelijkertijd zet *Met je billen in het zand* de fysieke omgeving, de binnen- en buitenruimte, in pedagogische 'spotlights'. Aan de hand van spelobservaties wordt duidelijk hoe de omgeving het spel van kinderen vormt. Het maakt inzichtelijk dat een omgeving een pedagogische ruimte is en daarom onze aandacht verdient. Het lezen van dit boek geeft je richting voor actie. Hier krijg je zin van!

Auteur
Elise Peters in samenwerking met Dieuwke Hovinga
Januari 2016

ISBN 978-90-823541-1-9

hogeschool Leiden

Thomas More Hogeschool
VOOR BASISONDERWIJS

Veldwerk Nederland

Ludens

Dit is een uitgave van het lectoraat Natuur & Ontwikkeling Kind
www.hsleiden.nl/natuur-en-ontwikkeling-kind